

Elsberga, Ieva. Svešvalodu mācīšanas metodika Latvijā starpkaru periodā. Vācu valodas mācību grāmatas. *Via scientiarum* : starptautiskās jauno lingvistu konferences rakstu krājums. 3. laidziens. Sastādītājas I. Laizāne, I. Znotiņa. Ventspils, Liepāja : Ventspils Augstskola, Liepājas Universitāte, 2016, 35.–46. lpp.

Ieva ELSBERGA (Ventspils Augstskola)

VĀCU VALODAS MĀCĪŠANAS METODIKA LATVIJĀ STARPKARU PERIODĀ. SKOLU MĀCĪBU GRĀMATAS

Laikā starp Pirmo un Otro pasaules karu vācu valodas kā svešvalodas mācīšana un vācu valodas apguvei piemērotāko skolu mācību līdzekļu izvēle Latvijā bija aktuāls temats. Diskusijas par šo tēmu atbalsojās starpkaru laika periodikā. Dažādos izglītībai veltītos izdevumos atspoguļotais liecina, ka savu viedokli te izteikuši gan praktiķi (svešvalodu skolotāji), gan teorētiķi, kā arī, piemēram, Izglītības ministrijas ierēdņi. Diskusija spilgti izpaužas vairākos laikrakstos – ilgāk iznākušie no tiem ir šai rakstā izmantotie „Audzinātājs” (1925–1939), „Izglītības Ministrijas mēnešraksts” (1920–1939) un „Mūsu nākotne” (1922–1934), kuri gandrīz ik numurā publicē informāciju, kas saistīta ar vācu valodas mācīšanu un mācīšanos. Tajā skolu mācību programmu daļā, kas bija atvēlēta svešvalodu apguvei, ar vācu valodu konkurēja angļu un krievu valoda, tomēr no abām minētajām vismaz pirmajā desmitgadē pēc Latvijas Republikas pasludināšanas 1918. gadā par nopietnu sāncensi uzskatāma tikai krievu valoda. Dažādi faktori, piemēram, vācu valodas nepieciešamība daudzās ikdienas dzīves jomās un īpaši profesionālajā darbībā, ļāva tai ieņemt svarīgu stāvokli Latvijas sabiedrībā, uz ko norāda gan mūsdienu, gan starpkaru perioda pētnieki (Bliska 2015; Kronlins 1972; Melnalksnis 1922^b; Ozoliņš 1931). Tāpēc rosīgā viedokļu apmaiņa presē nepārsteidz.

Raksta mērķis ir aprakstīt vācu valodas kā svešvalodas lomu Latvijā starpkaru periodā, tās mācīšanā izmantotās metodes, kā arī izpētīt, kāda diskusija par šīm metodēm veidojusies periodikā un kā tās atbalsojas mācību grāmatās. Lai mērķi sasniegtu, apkopota izdevumos „Audzinātājs”, „Izglītības Ministrijas Mēnešraksts” un „Mūsu nākotne” iegūstamā informācija, kas papildināta ar atziņām no teorētiskiem darbiem, kā arī izskatītas skolās izmantotās mācību grāmatas.

Tā kā vācu valodas statusu starpkaru periodā Latvijā nevar uzskatīt par viennozīmīgu un to iespējams traktēt dažādi, rakstā vispirms padziļināti analizēts svešvalodas jēdziens. Šai pirmajai atkāpei seko vācu valodas kā svešvalodas statuss un tās mācīšanas metožu apraksts, kas ilustrēts ar

piemēriem gan no periodikas, gan mācību materiāliem, bet noslēgumā ieskicēta kopaina.

Jēdziens 'svešvaloda' attiecībā uz vācu valodu starpkaru Latvijas lingvistiskajā situācijā ne vienmēr interpretējams tikai vienā noteiktā veidā. Ņemot vērā vācu valodas statusu toreizējā sabiedrībā (no vienas puses – trešā vai pat otrā nozīmīgākā valoda pēc latviešu, no otras puses – zināmā mērā konfliktējošas mazākumtautības valoda (Druvieta 2000, 17; Haidens 2016, 11)), mūsdienās lietotā svešvalodas definīcija uzskatāma par atbilstošu tikai daļēji. Aplūkojot mūsdienu terminoloģiskos avotus, redzams, ka definīcijas nesakrīt, dažreiz tās ir vienkāršākas un lakoniskākas, dažreiz – izvērstākas. Tas atkarīgs arī no avota tematiskās ievirzes. Piemēram, 2000. gadā iznākušajā Pedagoģijas terminu skaidrojošajā vārdnīcā svešvaloda skaidrota kā „valoda, kas nav pašu valsts, pašu tautas valoda; citā valstī dzīvojošas tautas valoda; izglītības sistēmā – valoda, ko mācās vidē, kurā šo valodu nelieto” (PTSV 2000, 169); 2006. gada Latviešu valodas vārdnīcā teikts, ka tā ir „valoda, kas (kādam, pamattautai) nav dzimtā valoda; valoda, kas ir citas, kādas ārvalsts pamattautas valoda” (LVV 2006, 1060), savukārt 2007. gadā izdotajā Valodniecības pamatterminu skaidrojošajā vārdnīcā lasāms, ka 'svešvaloda' indivīda līmenī ir „valoda, kas nav dzimtā valoda”, bet valsts līmenī – „valoda, kam attiecīgās valsts teritorijā nav valsts valodas statusa” (VPSV 2007, 384). Salīdzinājumam skatot vācu avotus, noskaidrots, ka arī te dažādos izdevumos jēdziena interpretācija atšķiras: svešvalodu mēdz īsi definēt kā „valod[u], kas nav dzimtā valoda” (Brockhaus 1981, 851; WDaF 2000, 355), mazliet plašāk kā „sveš[u] valod[u], kuru apgūst tikai apzināti” (Duden 1976, 898; Duden 2010, 395), kā arī dažreiz iekļaut skaidrojumā abas šīs definīcijas (Duden 1993, 1160). Atrodams arī izsmeļošāks skaidrojums, piemēram, kādā 2011. gadā izdotā avotā, kur svešvaloda turklāt skaidri norobežota no otrās valodas: „Par svešvalodu uzskatāma jebkura valoda, kuru mācās pēc tam, kad pilnībā apgūta pirmā valoda (dzimtā valoda). Svešvalodu apgūst kontrolēti, galvenokārt skolā (..). Te jānošķir otrās valodas apguve bērniem vai pieaugušajiem, kas nenotiek kontrolēti” (GWDaF 2011, 532). Šāds nošķīrums nav vērojams iepriekš minētajos avotos, turklāt vienā no tiem gan minēta divvalodība (kā īpašības vārds), taču nav definēta otrā valoda (sal. Duden 2010, 1149).

Lingvistiskos pētījumos nereti veidotas atkāpes, definējot jēdzienu 'svešvaloda' attiecīgā pētījuma vajadzībām. Piemēram, Vita Kalnbērziņa skaidro svešvalodu kā valodu, „kas nav plaši izplatīta apgūvēju tiešajā sociālajā kontekstā un tiek apgūta kā svešvaloda skolā” (Kalnbērziņa 2012, 7), bet Ulrihs Amons (*Ulrich Ammon*) uzskata, ka, definējot svešvalodu, vienmēr jānošķir skolu programmu un individuālais līmenis, kurā vācu valoda ir

svešvaloda tādiem apguvējiem, kas šo valodu nav mācījušies ģimenē un nedzīvo vācu valodas vidē (sal. Ammon 2001, 68). Tas sasaucas arī ar Gēzas Zībertas-Otas (*Gesa Siebert-Ott*) viedokli, ka par svešvalodu pārsvarā runā attiecībā uz tādām valodām, ar kurām saskaras mācībās, bet ikdienas kontakti ir reti un notiek tikai, piemēram, ceļojot uz ārzemēm (Siebert-Ott 2003, 30).

Runājot par lingvistisko situāciju starpkaru periodā Latvijā, nebūtu apejams jautājums par to, kādu terminu lietot attiecībā uz vācu valodu. Pirmkārt, līdz šim izpētītie avoti ļauj izteikt pieņēmumu, ka šai laikā jēdziens 'svešvaloda' vēl nav kļuvis par terminu, liedzot iespēju pilnīgi noskaidrot šī vārda semantiku attiecīgajā laikposmā. Otrkārt, vācu valodai Latvijā ir pietiekami nozīmīga loma ikdienas dzīvē, lai nepakļautos raksturojumam par tādu valodu, ar kuru kontakts veidojas reti, turklāt ir ne vien kādas ārvalsts pamattautas valoda, bet arī tradicionālas mazākumtautības valoda jeb „pa daļai vietējā valoda” (Melnalksnis 1922^b, 966). Treškārt, arī izglītības sistēmas aspektā, kuru min V. Kalnbērziņa, U. Amons un G. Zīberta-Ota, vācu valoda ir „sveša” tikai nosacīti, jo tās mācību vide tikai daļēji uzskatāma par tādu, kurā šo valodu nelieto. Vienā skolā tas ir iespējams, taču kopumā lingvistiskajā situācijā – tur vācu valoda uzskatāma ne tikai par praktiski lietojamu, bet arī par elitāru valodu (sal. Wintersteiner 2003, 605). Šo iemeslu dēļ iespējama diskusija par to, vai vācu valodu iespējams aplūkot vispārīgā svešvalodu apguves kontekstā, vai arī tai būtu ierādāma īpaša vieta un, iespējams, piešķirama īpaša definīcija.

Iespēju tomēr attiecināt jēdzienu 'svešvaloda' uz vācu valodu pierāda, piemēram, lietojums aplūkojamajos periodiskajos izdevumos, kur vācu valoda dēvēta gan par „svešvalodu”, gan „svešu valodu”. Daudzviet sastopams arī apzīmējums „jaunā valoda”. Tiesa, šajā gadījumā svešuma jēdziens nav attiecināts ne uz vienu valodu, ir tikai „jaunās” un „vecās” vai dažkārt – „jaunās” un „klasiskās” valodas. Ar šādu iedalījumu saistīta zināma problemātika; „vecu” un „jauno” valodu nošķirums, piemēram, Vācijas skolās saglabājis aktualitāti teju līdz mūsdienām. Kā norāda Francs Jozefs Hausmans (*Franz Josef Hausmann*), vecās valodas ir ne tikai klasiskās (grieķu, latīņu) valodas, bet arī vecākas tautas valodas formas (piemēram, lejasvācu valoda) (sal. Hausmann 1989, 65). Savukārt K. Perera (*K. Perera*) uzskata, ka precīzāks būtu dalījums klasiskajās un modernajās valodās (Perera 2001, 711), tomēr šī atziņa neizpaužas konsekventi. Vērojama tendence arvien biežāk izmantot sākumā aprakstīto šķīrumu „savējā” un „svešās valodas”, pie kurām pieskaita arī, piemēram, latīņu valodu (sal. Duden 2010, 395). Zinātniskajā literatūrā izmantoti vēl citi iedalījuma principi.

Starpkaru periodā Latvijā jēdzienus 'sveša valoda/ svešvaloda' un 'jaunā valoda' acīmredzot lieto jaukti, piemēram:

„Parasti vidusskolās par 1. svešo valodu skaita vācu valodu, par otro jauno valodu skaita reālskolās angļu (..)” (Rītiņš 1923, 386);
„Jauno svešvalodu pasniegšana” (Ausējs, Melnalksnis 1921, 332).

Tā kā diskusija par īsto terminoloģiju būtu atsevišķa pētījuma temats, šajā rakstā nav paredzēts vēl vairāk iedziļināties dažādajās definīcijās. Rakstā (izņemot piemērus) nav atspoguļots šķīrums „jaunajās” un „vecajās” jeb „klasiskajās” valodās; svešvaloda interpretēta kā valoda, kas kādam nav dzimtā valoda (LVV 2006; VPSV 2007) un ir svešvaloda skolu programmu līmenī (vācu valodā – *curriculare Fremdrprache*) (Ammon 2001, 68); šāda interpretācija atbilst vācu valodai starpkaru periodā, tāpēc tā šai rakstā saukta par svešvalodu.

Starpkaru periodā vācu valoda Latvijā bija viena no nozīmīgākajām, ja ne pati nozīmīgākā svešvaloda; kā jau minēts raksta ievadā, tās nopietnākā konkurente bija krievu valoda, it īpaši Latgales skolās, kur, saskaņā ar statistiku, mācīta pat vairāk nekā vācu, tomēr kopumā secināms, ka pirmo neatkarības gadu laikā vācu valodas vieta skolu programmā nostiprinās, kā redzams vācu valodas apguvēju dinamikā (Kronlins 1925, 580):

1919./1920. mācību gadā vācu valoda apgūta 40% no 3088 klasēm
1920./1921. mācību gadā vācu valoda apgūta 58% no 4109 klasēm
1924./1925. mācību gadā vācu valoda apgūta 67% no 4250 klasēm

Šī statistika atspoguļo valsts mērogā pieņemtus lēmumus – piemēram, Izglītības Ministrijas apstiprinātos mācību plānus ar vācu valodu kā obligātu mācību priekšmetu pamatskolās (sal. Melnalksnis 1924, 141), kā arī uzskatu, ka vācu valoda kaut kādā mērā „vērtīgāka” par krievu (sal. Audzinātājs 1927, 60). Attiecībā uz Latgali sākotnēji pieņemts atsevišķs lēmums praktisku apsvērumu (galvenokārt skolotāju trūkuma) dēļ: „Izņēmums pagaidām pielaists Latgalē un Ilūkstes apriņķī, kur (..) tūlītēja pāreja uz vācu valodu būtu visai apgrūtināša” (Melnalksnis 1922^b, 966). Diskusijas par mācību plānu maiņu notiek vēl vismaz līdz 20. gadu otrajai pusei, kad Latvijas skolotāju savienības XII konferencē iztīrīts jautājums par to, vai krievu valoda Latgales skolās varētu saglabāt pirmās svešvalodas statusu, kaut arī pārējā valsts teritorijā tā jau ir vācu (A. I. 1926, 63).

Angļu valoda vērā ņemamu īpatsvaru ieguva tikai 30. gados, kad valsts mērogā tika noteikta par pirmo apgūstamo svešvalodu (sal. Kronlins 1972; Karpinska 2012), taču 20. gados, pārcilājot šo jautājumu skolotāju kongresā, jauno balsu skolotāju sekcija ar skaidru balsu vairākumu nobalsojusi pret angļu

kā pirmās svešvalodas ieviešanu (20 – pret, 5 – par), turpretī vācu ieguvusi ievērojamu atbalstu (16 – par, 3 – pret) (L. A. 1923, 145), kādu acīmredzot baudījusi arī iepriekš, jo tā esot „pa daļai vietējā valoda un to prot[ot] skolotāju lielākā daļa” (Melnalksnis 1922^b, 966), kas, iespējams, vismaz daļēji saistīts arī ar ekonomiskiem faktoriem un ciešāku kontaktu ar Vāciju (salīdzinājumā ar zemēm, kur pamatā runā angļiski), kā arī vācu minoritātes pastāvēšanu Latvijā, kas vairāk motivēja vācu valodas apguvi (sal. Ammon 2001,77).

Tā kā Latvijā bija ievērojams skaits vācu valodas apguvēju, tika izdots arī liels daudzums vācu valodas mācību materiālu skolām. Tas gan nenozīmē arī plašu atšķirīgu materiālu klāstu. Lielo apjomu veido galvenokārt mācību grāmatu daudzkārtēji atkārtoti izdevumi, kuru saturs parasti paliek nemainīgs. Salīdzinoši nelielais jaunizdevumu skaits vedina domāt, ka pastāvējušas zināmas grūtības sagatavot jaunākajām prasībām atbilstošus, turklāt pietiekami lētus mācību līdzekļus. Kritika šajā jautājumā izskan periodikā, atzīmējot gan to, ka trūcīgākajiem skolniekiem nav pieejamas, piemēram, vārdnīcas, gan arī nopelot mācību līdzekļos izmantotās metodes un šo mācību līdzekļu saturu. Piemēram, laikrakstā „Mūsu nākotne” lasāms: „Ir viena skolas darba nozare, kuru (..) saulstari tikpat kā nemaz nav skāruši. Tā ir svešvalodu mācīšanās. (..) Vispirms jāatzīstas, ka pamatskolas vācu lasāmās grāmatas problēma *vēl nav atrisināta*. (..) dzimtās valodas lasāmā grāmata daudz interesantāka nekā vācu. (..) Vecākiem kollēgām vēl būs atmiņā rokas grāmatiņas, pēc kurām skolniekiem iemācīja dažus teikumus (..). Piemēram, zirga aprakstā nedrīkstēja trūkt un nekad arī netrūka šāds teikums: *das Pferd hat vier Beine* (zirgam ir četras kājas). Vai nav lielisks konstatējums: Skaiti kā gribi, četras vien būs, ne mazāk, ne vairāk” (Gobziņš 1932, 360–362).

Šis J. Gobziņa izteikums spilgti ilustrē satraukumu, kāds valdīja pedagogu aprindās. Daļa pedagogu bija norūpējušies par pieejamo mācību līdzekļu novecojušo saturu, šo līdzekļu neatbilstību jaunākajām vēsmām svešvalodu mācīšanas metodikā un pieturēšanos pie tā sauktās „*vecās skolas*” iesīkstējušajiem uzskatiem. Te runa ne tikai par vācu valodas mācīšanu, bet izglītību vispār, jo „mūsu [Latvijas – I. E.] skolās vienmēr vēl māca no grāmatas un vārdiem un ne ar darbiem, kas uzskatāms par nenormālu parādību un jācenšas novērst” (Rītiņš 1923, 387). Attiecībā uz vācu valodu tāds pats satraukums jau ilgāku laiku valda arī Vācijā. Plašu rezonansi izraisīja, piemēram, 1867. gadā iznākušais Rūdolfā Hildebranda (*Rudolf Hildebrand*) darbs „Par vācu valodas mācību”, kurā izteiktās idejas zināmā mērā atbalsojas tā dēvētajā reformu pedagoģijā. Šai darbā R. Hildebrands kritizē ierasto mācīšanas stilu skolās un prasa izmaiņas, pirmajā vietā liekot runu, nevis rakstu valodu, vācu valodas mācībā balstoties tautas valodā, nevis izmantojot tādas pašas metodes kā latīņu valodas mācībā, kā arī attīstot paņēmienus, kas

rosinātu apguvēju interesi (Beisbart 2014, 29). Ievērojamākā tēze no šī darba vēsta, ka „vācu valodas skolotājam *nevajadzētu mācīt* neko, ko skolēni spēj *atrast* paši saviem spēkiem; viņam būtu jāļauj tiem pašiem savā vadībā meklēt” (Hildebrand 1980, 164).

Latvijas starpkaru periodikā rakstos par vācu valodas kā svešvalodas mācīšanu autori izsaka bažas par to, ka skolās mācāmā viela tiekot mehāniski „iekalta”, turklāt esošajām mācību grāmatām esot visai attāls sakars ar reālo dzīvi – aspekts, ko tā kritiķi mudina mainīt, iedvesmojoties no ārzemju autoru darbiem par jaunāko metodiku un praktiski liekot lietā tajos gūstamās atziņas par nepieciešamajām reformām svešvalodu mācību darbā. Aizrādījumus tomēr saņem arī pārspīlēta aizraušanās ar citu zemju pieredzi, tiek uzskatīts, ka tā neatbilst laikmeta garam: „(..) nevajag aizrauties ar darba skolas teoriju, rakņāties pa vācu kungu darbiem, bet ķerties pie lietas ar visiem rīcībā esošajiem līdzekļiem – sākt ar kabineta iekārtošanu, iepazīšanos ar tuvāko apkārtni, ekskursijām, kolekciju vākšanu” (Ķestere b. g., 83). Kādas mācību grāmatas ievadā pamācīts, ka „(..) katrai skolai nepieciešams neliels muzejs. Daudzus priekšmetus var izgatavot skolēni, trūkstošo – lelles, zirdziņus, suņus, aitas, gultas, kumodes, galdus, krēslus, spoguļus utml. var nopirkt kurā katrā bērnu rotaļlietu veikalā” (Bremann 1933, ievads). Šīs idejas, kas Latvijā visdrīzāk ienākušas caur vācu autoru darbiem, pamatā balstās uz itāļu pedagoģes Marijas Montesori atziņām par bērna tā saukto pašizglītošanos (sal. Beisbart 2014, 32).

Var secināt, ka starpkaru periodā Latvijā svešvalodu mācīšanā iezīmējās divas galvenās tendences, ko pieņemts apzīmēt par „vecu skolu”, kas nupat minēta, un ko dēvē arī par *Lernschule* jeb mācīšanas skolu, un tai pretstatīto „jauno skolu”, ko sauc arī par *Arbeitsschule* jeb darba skolu (sal. Bliska 2015, Lehberger 2003, 612; Melnalksnis 1922^a, 945, Rozenfelds 1933, Štrauchs 1929) un kas saistīta ar reformpedagoģijas strāvojumiem. Vecajā skolā izmantotā valodu mācīšanas metode ir gramatiskās tulkošanas metode, kur vislielākā loma ir skolotājam, kurš sniedz skolēniem jau gatavas zināšanas, liekot iemācīties jau gatavus gramatikas likumus, maz saistot tos ar reāliem piemēriem. Galvenais uzsvars, protams, likts uz lasīšanas un tulkošanas prasmēm, gramatika pasniegta deduktīvi – vispirms mācot likumus, tad ilustrējot tos ar piemēriem. Tas atbilst tradīcijai, kurā „jaunās valodas reti mācījās kā līdzekli komunikācijai (..). Valodu mācīšanās tika uzskatīta par individuāliem centieniem, par izsmalcinātas kultūras pazīmi, par disciplinēta prāta augstāko izpausmi” (Grenfell 2000, 2, sal. arī Lehberger 2003).

Jaunās skolas pārstāvji turpretī mēģina ieviest valodu mācīšanā dzīvei tuvinātu tematiku, kā arī strādāt pēc indukcijas metodes – šeit skolotāja pienākums ir palīdzēt skolēniem pašu spēkiem no piemēra nonākt līdz

likumam – „jāiziet no konkrētiem piemēriem, un skolēniem pašiem kopā ar skolotāju jāizlopa viss svešās tautas tipiskais un raksturīgais” (Štrauchs 1929, 111). Jaunās skolas pārstāvji stingri iestājas par to, ka mācības jāpadara bērniem pēc iespējas interesantākas, jāievieš spēles un rotaļas elementi (sal. Dauge 1926, 194), jāsāk mācīt ar to, kas uzskatāmi parādāms turpat klasē, kas sasaucas ar priekšstatiem par bērna spēju apgūt pašam.

Jānis Brēmanis (arī *Bremann*) savas vācu valodas lasāmās grāmatas ievadā raksta, ka tā ir mēģinājums ieviest praksē reformas, kas pēdējos gados esot vērojamas vācu valodas mācīšanas metodikā, kritizē pastāvošo sistēmu, kur tiek lasīti un iegaumēti gatavi teksti un atsaucas uz veidu, kādā bērns apgūst savu dzimto valodu: „Lai sasniegtu mērķi – pārvaldītu kā svešās valodas leksiku, tā gramatiku, jāzina, kā bērns apgūst savu dzimto valodu. Tas vēro un vērtē priekšmetus un darbības, kas redzami tuvākajā apkārtnē. Bērns domā pilnos teikumos, kur uzsvars likts uz darbību. (..) [Mācību] viela izvēlēta un apkopota tā, lai būtu iespējams skolēniem ļaut daudz darīt pašiem, lai bērnu dziņa kustēties un darīt tiktu izmantota valodas apgūvē, tāpēc darbības vārdu formas sasaistītas ar darbībām, ko iespējams izpildīt klasē. Galvenais uzsvars liekams uz runas vingrinājumiem” (Bremann 1933, ievads), kas šķiet esam visai plaši izplatīts uzskats – kā norādīts Izglītības Ministrijas mēnešrakstā, „[vācu valodai] mūsu apstākļos liela nozīme, un tāpēc skolās vairāk piekopjama dzīvā valoda, sarunas, bet ne tulkošanas metode” (Jürgens 1930, 622).

Arī vecās skolas aizstāvjiem ir savi argumenti – galvenais no tiem ir veco metožu dziļās saknes, kas, viņuprāt, sevi pierādījušas un izturējušas laika pārbaudi veco jeb klasisko valodu mācīšanā, kā dēļ metodes saglabājušas savu nozīmību, jo tā saprotami parāda valodas uzbūvi, ļauj viegli orientēties kā skolotājam, tā skolēnam un sniedz drošības sajūtu (sal. Ed. Lg. 1928, 317). Cita starpā tā, protams, ir vieglāka no skolotāja viedokļa.

Starp citu, tieši vācu valoda ir viena no tām jaunajām valodām, kuru mācīšanā vecā metodika saglabā savu vadošo lomu vēl ļoti ilgi, par spīti visiem centieniem to modernizēt. Vācu pētnieki Lucs Gece (*Lutz Götze*) un Gabriela Pomerīna (*Gabriele Pommerin*) norāda, ka vēl 20. gadsimta otrajā pusē vācu valodas mācīšanā, piemēram, Gētes institūtā, izmantota galvenokārt tieši šī metode, uzsverot normētas rakstu valodas kā galvenās nozīmi (Götz/Pommerin 1989, 299). Tas pats sakāms arī par Angliju, kur „vēl pat 80. gados svešvalodas prasme (..) tika vērtēta uz tulkošanas pārbaudījumu pamata” (Grenfell 2000, 2).

Viens no vecās skolas spēcīgākajiem argumentiem ir apgalvojums, ka vismaz vienam no reformatoru ieteiktajiem paņēmieniem – Fransuā Guēna (*François Gouin*) ieviestajai tā sauktajai „sēriju” sistēmai, kas iedvesmojusi

tiešo metodi un kur, piemēram, jaunus vārdus apgūst, vienā kontekstā ievietojot dažādus darbības vārdus (sal. Germain 1993), nemaz nepiemīt tik dabisks raksturs, kā uzskata tās autors un šīs metodes piekritēji. Sērijām tiek pārņemta samākslotība, attālinātība no dzīves, garlaicība, pārlieta atkārtotības – būtībā tieši tas pats, ko jaunās skolas pārstāvji pārmet vecajām metodēm (sal. Gravelin 1932, Melnalksne 1932).

Savukārt attiecībā uz tiešo mācīšanas metodi apgalvots, ka jaunā metode (tālaika literatūrā saukta arī par direkto jeb sarunu metodi) „lietojama tikai tur, kur mazs skolnieku skaits, ar lielu skolnieku skaitu [tā] dodot sliktus rezultātus. [Šī] metode prasa ideālu skolotāju, kas pilnīgi pārvalda valodu, ir oriģināls darbā, ar dzīvu temperamentu un labu veselību. (..) Svešu valodu nevar mācīt tāpat kā mātes valodu, jo mācoties svešu valodu apstākļi citādi – nedabiski” (IMM 1931, 583). Šis atziņas izskanējušas 1931. gadā notikušajā II jauno valodu skolotāju kongresā Parīzē. Vecās skolas piekritēji kritizē arī „tiešajai pieejai” it kā piemītošo nespēju iemācīt bērniem vispārinājumu – tie uzskata, ka, piemēram, mācot klasē vārdu „*das Buch*” un rādot mācību grāmatu, skolēni nodomāšot, ka runa ir tikai par šo vienu grāmatu un nespēšot jauno vārdu attiecināt uz visām pārējām grāmatām. Tomēr lielākais pārmetums, kas bieži tik tiešām izrādās šķērslis metodes ieviešanā, ir tas, ka skolotājam nepieciešamas attiecīgās svešvalodas zināšanas dzimtās valodas runātāja līmenī, lai šo metodi sekmīgi īstenotu, kas, protams, valsts skolās ļoti reti iespējams. Tādējādi daudz aizrādījumu jaunā virziena piekritēji saņem tāda gluži praktiska iemesla dēļ kā valodu skolotāju sliktās zināšanas pasniedzamajā valodā – uz vācu valodas skolotājiem šādas piezīmes attiecinātas īpaši bieži un šo trūkumu atzīst arī paši skolotāji – 1922. gadā publicētos aptaujas rezultātos redzams, ka Latvijas skolotāji dažos gadījumos vispār nejutās droši valodu pasniegšanā, bet īpaši kā grūti mācāmu atzīst vācu valodu, minot, ka tajā nav pietiekamu zināšanu (Broka 1922, 1278), kas interesanti, redzot tai pašā aptaujā, ka daudzi no skolotājiem izglītību ieguvuši tieši vācu valodā. Vien nedaudzos gadījumos aptaujātie uzskatījuši, ka vācu valodu pārvalda labi.

Aplūkojot starpkaru periodā Latvijā izmantoto vācu valodas mācību līdzekļu kopumu, secināms, ka vairāk vērojami nevis konkrētu mācīšanas metožu kontrasti (piemēram, gramatiskās tulkošanas metode pretmetā tiešajai), bet tiešām „vecās skolas” un „jaunās skolas” pretrīcības – vecā skola izmanto gramatiskās tulkošanas metodi, bet jaunā – tiešo metodi, kā arī dažādas metožu kombinācijas (sal. Melnalksne 1932). Pastāv tendence jaunāko klašu materiālos vairāk izmantot jaunās atziņas, kamēr vecākajām klasēm domātajos spēcīgāka ir vecās metodes ietekme. Tiešās metodes grāmatās bieži mēģināts

vismaz daļēji izmantot arī sēriju sistēmu. Par konkrētām atsevišķu metožu izpausmēm atsevišķos mācību materiālos veicami tālāki padziļināti pētījumi.

Avoti

A. I. 1926 – A. I. Apskats. Rīga : *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* Nr. 7, 1923. 57.–73. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Audzinātājs 1927 – Skolu likums Saeimas Izglītības komisijā. Rīga : *Audzinātājs* Nr. 2, 1927. 60. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Ausējs, Melnalksnis 1921 – Ausējs, Longins, Melnalksnis, Krišs. Uzaicinājums pamatskolu padomēm. Rīga : *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* Nr. 3, 1921. 332. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Bremann 1933 – Bremann, J. *Sichere Schritte. Praktisches deutsches Lesebuch.* I Teil. 7. Auflage. Rīga : Valters un Rapa, 1933.

Broka 1922 – Broka, J. Mūsu pamatskolas. Rīga : *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* Nr. 12, 1922. 1259.–1283. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Dauge 1926 – Dauge, A. Grāmatu apskats. *Audzinātājs* Nr. 7-8, 1926. 193.–194. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Ed. Lg. 1928 – Ed. Lg. Novērojumi Somijas, Zviedrijas un Norvēģijas skolās. Rīga : *Audzinātājs* Nr. 12, 1928. 316.-317. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Gobziņš 1932 – Gobziņš J. Jaunā skola un svešvalodas. Rīga : *Mūsu Nākotne* Nr. 5–6, 1932. 360.–364. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Gravelsin 1932 – Gravelsin, Lucija. Par vācu valodas pasniegšanu pamatskolā. Rīga : *Mūsu Nākotne* Nr. 2, 1932. 131.–148. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

IMM 1931 – Izglītības Ministrijas Mēnešraksts. Apskats. Rīga : *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* Nr. 12, 1925. 567.–607. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Jürgens 1930 – Jürgens, J. Apskats. Rīga : *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* Nr. 12, 1930. 608.–644. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Kronlins 1925 – Kronlins, Jānis. Mācības grāmatas latviešu pamatskolās. Rīga : *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* Nr. 12, 1925. 566.–580. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

L. A. 1923 – L. A. Otrs latviešu vidusskolu skolotāju kongress. Rīga : *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* Nr. 2, 1923. 135.–153. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Melnalksne 1932 – **Melnalksne, A.** Par vācu valodas mācīšanu pamatskolās. Rīga : *Mūsu Nākotne* Nr. 5-6, 1932. 365.–391. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Melnalksnis 1924 – **Melnalksnis, Krišs.** Skolotāju kursi 1923. gada vasarā. Rīga : *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* Nr. 2, 1924. 129.–148. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Melnalksnis 1922^a – **Melnalksnis, Krišs.** Pirmā pedagoģiskā izstāde (Beigas). Rīga : *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* Nr. 9, 1922. 945.–958. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Melnalksnis 1922^b – **Melnalksnis, Krišs.** Apskats. Rīga : *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* Nr. 9, 1922. 959.–970. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Rītiņš 1923 – **Rītiņš, Indriķis.** Konferences un apspriedes. Rīga : *Mūsu Nākotne* Nr. 13-14, 1923. 384.–392. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Rozenfelds 1933 – **Rozenfelds, P.** Skolas darba metodes. Rīga : *Mūsu Nākotne* Nr. 2, 1933. 81.–89. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Štrauchs 1929 – **Štrauchs, F.** Svešo valodu lasāmviela darba skolas garā. Rīga : *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* Nr. 7, 1929. 110.–112. lpp. [Skatīts 2015. gada 10. jūnijā]. Pieejams: *periodika.lv*

Literatūra

Ammon 2001 – **Ammon, Ulrich.** Entwicklungen des Deutschunterrichts in nicht deutschsprachigen Ländern. In: Helbig, Gerhard et al. *Deutsch als Fremdsprache. Ein internationales Handbuch.* Berlin : De Gruyter, 2001. S. 68.–83.

Beisbart 2014 – **Beisbart, Ortwin.** Geschichte des Deutschunterrichts und seiner Didaktik. In: Frederking et al. (Hrsg.): *Taschenbuch des Deutschunterrichts. Aktuelle Fragen der Deutschdidaktik.* Band 3. Baltmannsweiler : Scheider, 2014. S. 3–46.

Bliska 2015 – **Bliska, Inga.** Franču valoda kā trešā valoda Latvijā: leksiski semantiskais līmenis. Promocijas darbs. [skatīts 2015. gada 26. jūnijā] Liepāja : Liepājas Universitāte, 2015. Pieejams: http://www.liepu.lv/uploads/files/PD_Inga_Bliska.pdf

Brockhaus 1981 – **Wahrig, Gerhard, Krämer, Hildergard, Zimmermann, Harald (Hrsg.):** Brockhaus Wahrig Deutsches Wörterbuch in sechs Bänden. Zweiter Band BU-FZ. Wiesbaden : Brockhaus, 1981.

Druviete 2000 – **Druviete, Ina.** Sociolinguistic Situation and Language Policy in the Baltic States. Rīga : Latvijas Universitāte, 2000.

Duden 2010 – **Wermke, Matthias et. al.** Duden. Deutsch als Fremdsprache Standardwörterbuch. 2. pārstr. un paplaš. izdevums. Mannheim : Duden, 2010.

Duden 1993 – Drosowski, Günther et.al. (Hrsg.). Duden. Das grosse Wörterbuch der deutschen Sprache in acht Bänden. Band 3: Fas-Hev. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1993.

Duden 1976 – Drosowski, Günther et.al. (Hrsg.). Duden. Das grosse Wörterbuch der deutschen Sprache in sechs Bänden. Band 2: Cl-F. Mannheim, Wien, Zürich : Bibliographisches Institut, 1976.

Germain 1993 – Germain, Claude. Évolution de l'enseignement des langues: 5000 ans d'histoire. Paris : CLE international, 1993.

Götze/ Pommerin 1989 – Götze, Lutz, Pommerin, Gabriele. Deutsch als Fremdsprache. In: Bausch, Karl-Richard et al. Handbuch Fremdsprachenunterricht. Tübingen : A. Francke Verlag GmbH, 1989. S. 296–301.

Grenfell 2000 – Grenfell, Michael (ed.). Learning and Teaching Strategies. In: Green, Simon (ed.): *New Perspectives on Teaching and Learning Modern Languages*. Clevedon : Multilingual Matters Ltd, 2000. pp. 1–24.

GWDaF – Wolski, Werner, et. al. Grosswörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Stuttgart : PONS, 2011.

Haidens 2016 – Haidens, Džons. Pauls Šīmanis. Minoritāšu aizstāvis. Rīga : SIA VESTA LK, 2016.

Hausmann 1989 – Hausmann, Franz Josef. Altsprachlicher Unterricht und Fremdsprachenunterricht. In: Bausch, Karl-Richard et al. *Handbuch Fremdsprachenunterricht*. Tübingen : A. Francke Verlag GmbH, 1989. S. 65–69.

Hildebrand 1980 – Hildebrand, Rudolf. Vom deutschen Sprachunterricht in der Schule und von deutscher Erziehung und Bildung überhaupt. In: Eckhardt, Juliane, Helmers, Hermann (Hrsg.). *Theorien des Deutschunterrichtes*. Darmstadt : Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1980. S. 160–165.

Kalnberziņa 2012 – Kalnberziņa, Vita. Language Acquisition Models. Riga : University of Latvia Press, 2012.

Karpinska 2012 – Karpinska, Laura. Critical analysis of English-Latvian lexicographic tradition : doctoral thesis. Riga : [University of Latvia], 2012.

Kronlins 1972 – Kronlins, Jānis. Latvijas skolas. 2. sējums. Aijovas Veiverlija : Latvju grāmata, 1972.

Ķestere b.g. – Ķestere, Iveta. Pedagoģijas vēsture. Rīga : Zvaigzne ABC, b.g.

Lehberger 2003 – Lehberger, Reiner: Geschichte des Fremdsprachenunterrichts bis 1945. In: Bausch, Karl-Richard et al. Handbuch Fremdsprachenunterricht. Tübingen : A. Francke Verlag GmbH, 2003. S. 609–614.

LVV 2006 – Bāliņa, Rita u. c. Latviešu valodas vārdnīca. Rīga : Avots, 2006.

Ozoliņš 1931 – Ozoliņš, Kaspars (sast.). Latvijas skola: Likumu un rīkojumu krājums par obligātorisko un neobligātorisko mācību. Neoficiāls izdevums. I daļa. Rīga : A. Gulbis, 1931.

Perera 2001 – Perera, K. Education and Language: Overview. In: Mesthrie, Rajend (ed.): *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*. Oxford : Elsevier, 2001. pp. 710–714.

PTSV 2000 – Beļickis u. c. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga : Zvaigzne ABC, 2000.

Siebert-Ott 2003 – Siebert-Ott, Gesa: Muttersprachendidaktik – Zweitsprachendidaktik – Fremdsprachendidaktik – Multilingualität. In: Bredel et al. (Hrsg.): *Didaktik der deutschen Sprache*. Band 1. Paderborn : Ferdinand Schöningh, 2003. S.30–41.

VPSV 2007 – LU Latviešu valodas institūts. *Valodniecības pamatterminu skaidrojošā vārdnīca*. Sast. autoru kolektīvs Valentīnas Skujiņas vadībā. Rīga : LVA, LU LVI, 2007.

WDaF – Kempcke, Günter et. al. Wörterbuch Deutsch als Fremdsprache. Berlin : Walter de Gruyter, 2000.

Wintersteiner 2003 – Wintersteiner, Werner: Muttersprachenunterricht – Zweitsprachenunterricht – Fremdsprachenunterricht. In: Bredel et al. (Hrsg.): *Didaktik der deutschen Sprache*. Band 2. Paderborn : Ferdinand Schöningh, 2003. S.602–614.

FOREIGN LANGUAGE TEACHING METHODS IN THE INTERBELLUM IN LATVIA. GERMAN LANGUAGE SCHOOLBOOKS

Summary

The present paper investigates the methodological issues of foreign language teaching in Latvia between WWI and WWII. The aim of this article is to show leading tendencies in methods concerning German as a foreign language in Latvia, illustrating them with examples from periodicals and schoolbooks.

First there is some discussion about the relevant terminology, that is, about the term “foreign language” and how it is perceived in different traditions, illustrating the difficulties of correct interpretation of this concept based on examples from Latvian and German sources. The defining of the key term is followed by a description of the role and place of German language in Latvian society and, above all, in education in Latvia. Afterwards, the paper deals with relevant articles in main Latvian interbellum periodicals discussing educational matters as well as the schoolbooks for German as a foreign language which were used at the time, following the development in ideas concerning foreign language teaching methods. In conclusion the author summarizes the opposition of the “old” method of teaching and the “new” method of teaching German as a foreign language in Latvia.